

การเกิดขึ้นแห่งพุทธธรรม

2.1 สังเขปความคิดเรื่อง "ความเป็นสาเหตุ" ทั้งก่อนสมัยและร่วมสมัยพระพุทธองค์

แนวความคิดของปรัชญาอินเดียส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์พระเวทไม่โดยตรงก็โดยอ้อม แนวความคิดดังกล่าวแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม

กลุ่มที่หนึ่งเรียก อาสติกะ กลุ่มนี้ยอมรับความสำคัญของคัมภีร์พระเวท ยังนับถือคัมภีร์พระเวทว่าเป็นโครงการอันศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ สหิสาชยะ โยคะ นยายะ ไวเศษิกะ มีมางสา เวทานตะ

กลุ่มที่สองเรียก นาสติกะ กลุ่มนี้ไม่ยอมรับความสำคัญของคัมภีร์พระเวท ปฏิเสธความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์พระเวท ได้แก่ จารวาก พุทธ เซน

มีข้อที่ควรทำความเข้าใจในที่นี้ คือ การจัดลัทธิต่าง ๆ เป็น 2 กลุ่มดังกล่าวเป็นไปตามความนิยมของนักการศึกษาปรัชญาอินเดีย พระพุทธศาสนาจัดอยู่ในสายนาสติกะนั้นหมายความว่า พระพุทธศาสนาไม่ยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์พระเวท มิได้หมายความว่าพระพุทธศาสนาเป็นนัตติกา ซึ่งเป็นลัทธิที่ปฏิเสธความมีอยู่ของสรรพสิ่ง และคำว่าอาสติกะในที่นี้ ก็มีได้หมายถึง อัตติกา ซึ่งเป็นลัทธิที่ถือว่า ทุกสิ่งมีอยู่อย่างนั้นชั่วนิรันดร แต่อาสติกะหมายถึงเอาแต่เพียงกลุ่มลัทธิต่าง ๆ ที่ยังให้ความสำคัญความศักดิ์สิทธิ์แก่คัมภีร์พระเวทเท่านั้น ดังนั้นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะเรื่องปฏิเสธสมุปบาท จึงไม่เป็นทั้งนัตติกา และอัตติกา แต่จะอยู่กึ่งกลางระหว่างแนวความคิดทั้งสองนั้น

จากอิทธิพลของคัมภีร์พระเวท แนวความคิดทางปรัชญาอินเดียนได้มีวิวัฒนาการคลี่คลาย ขยายตัวเรื่อยมา จนถึงสมัยพุทธกาล เกิดลัทธิต่าง ๆ ขึ้นหลายลัทธิ จากความเชื่อตาม ลัทธิโคกโกให้เกิดแนวทางปฏิบัติแตกต่างกันออกไป ดังที่เราจะทราบได้จากพระสูตรใน คัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งมีอยู่หลายสูตรที่กล่าวถึงลัทธิความเชื่อถือและแนวทางปฏิบัติ ที่ปรากฏ ชัดแจ้งและเป็นคู่แข่งกับพระพุทธองค์ คือลัทธิของครูทั้งหลาย¹ นอกนี้มีทฤษฎีคือความเชื่อที่ แตกต่างกันไปถึง 62 ประการ (มากเกินไปจนจำเป็นที่จะนำมากล่าว) เฉพาะที่เป็นหลักการใหญ่ ๆ ได้แก่

ทฤษฎี ²	{	สัสสกทฤษฎี = ความเห็นว่าอัครกาเพียง โลกเพียง
		อุจเจททฤษฎี = ความเห็นว่าอัครกายอมซากสูญหลังจากตายแล้ว
ทฤษฎี ³	{	นัตถิกทฤษฎี = ความเห็นว่าบาป บุญ คุณ โทษไม่มี คุณบิภามารคา อาจารย์ไม่มี
		อกริยทฤษฎี = ความเห็นว่าทำดีทำชั่วไม่เชื่อว่าเป็นอันทำ จะทำเองหรือให้คนอื่นทำก็ตาม
		อเหตุกทฤษฎี = ความเห็นว่าทุกสิ่งไม่มีเหตุปัจจัย มันเป็นไปเองอย่างลอย ๆ

อย่างไรก็ตาม ลัทธิความเชื่อถือภายนอกพระพุทธศาสนาในสมัยนั้น เรียกว่า ลัทธิเคียรตีย์ ลัทธิเหล่านี้สรุปรวมเข้าด้วยกันเป็นลัทธิใหญ่ ๆ ได้ 3 ลัทธิดังนี้⁴

1. ปุพเพกตเหตุวาทะ พวกนี้เชื่อว่าสิ่งที่เราประสบทั้งที่เป็นสุขเป็นทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ ล้วนเป็นผลสืบเนื่องมาจากกรรมเก่าเรียกสั้น ๆ ว่าปุพเพกตวาท (past action determinism)

¹คูใน ที.ส. 9/94 - 99/58 - 66

²คูใน ส.ช. 17/179 - 180/106

³คูใน ม.ม. 13/105 - 121/197

⁴คูใน อจ. ศ. 20/501/197

2. อธิสตรนิมมานเหตุวาทะ พวกนี้เชื่อว่าสิ่งที่เราประสบทั้งที่เป็นสุขเป็นทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ ล้วนเป็นผลสืบเนื่องมาจากอำนาจบังคับการของเทพผู้ยิ่งใหญ่ หรืออำนาจของหน่วยเหนือขึ้นไปเรียกสั้น ๆ ว่าอิศวรการวาท

(Theistic determinism)

3. อเหตุอปัจจัยวาทะ พวกนี้เชื่อว่าสิ่งที่เราประสบทั้งที่เป็นสุขเป็นทุกข์หรือไม่สุขไม่ทุกข์ เป็นสิ่งหาเหตุปัจจัยไม่ได้ ถึงคราวก็เป็นไปเอง เรียกสั้น ๆ ว่าอเหตุวาท

(accidentalism)

ความเป็นจริง ลัทธิความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้บางแนวบางลัทธิมีมาก่อนสมัย พุทธกาล นับด้วยร้อย ๆ ปีโดยมีสาวกสืบทอดลัทธิต่อ ๆ กันมาจนมีรากฐานมั่นคง ร่วมสมัย พระพุทธองค์ เช่น ลัทธิเชน (Jainas) ของมหาวีระ (นิครนถนาฏบุตร) บางแนว บางลัทธิก็เกิดร่วมสมัยพระพุทธองค์ เช่น ลัทธิของอริกเกสกับพล ดังนั้นความคิดเรื่องความเป็นสาเหตุ มีมาก่อนสมัยพระพุทธองค์ก็มี เกิดร่วมสมัยพระพุทธองค์ก็มี David J. Kalupahana สรุปทฤษฎีความเป็นสาเหตุทั้งก่อนสมัยพระพุทธองค์และร่วมสมัย พระพุทธองค์ไว้ 3 ทฤษฎีดังนี้¹

ทฤษฎีที่หนึ่ง สยิ กติ (self-causation) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า อากมัน (self) เป็นสิ่งแท้จริง อากมันเป็นตัวยื่นโรงท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง และเป็นสาเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง แทรกอยู่ในสรรพสิ่ง ปฏิเสธอำนาจการเปลี่ยนแปลงนอกเหนืออำนาจของอากมัน (เน้นเรื่องจิต)

ทฤษฎีที่สอง ปรี กติ (external causation) ทฤษฎีนี้จัดเป็นธรรมชาตินิยม (Naturalist) เชื่อว่าปรากฏการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้น = เนื่องมาจากอำนาจการเปลี่ยนแปลงภายในตัวธรรมชาติมันเอง (Inherent nature: Savaghava) มนุษย์ถูกกำหนดโดยกฎทางกายภาพ (เน้นวัตถุ)

¹ดูใน David J. Kalupahana; Buddhist Philosophy: A Historical Analysis; (The University Press of Hawaii :1976), pp.26-27.

ทฤษฎีที่สาม สยิ กตญจ ปรี กตญจ (a combination of self and external causation) ทฤษฎีนี้พยายามประนีประนอมทฤษฎีที่หนึ่งและทฤษฎีที่สองเข้าด้วยกัน

จากแนวความคิด ความเชื่อถือตามลัทธิต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ก่อให้เกิดแนวทางปฏิบัติขึ้นสองแนว¹

แนวที่หนึ่ง กามสุขัลลิกานุโยค แนวทางปฏิบัติตนเพื่อให้ได้มาซึ่งความสุขในกามคุณ 5 เป็นแนวทางที่สอนให้กอบโกยตักตวงเอาความสุขทางประสาทสัมผัส คอบสนองความต้องการทางประสาทสัมผัสอย่างเต็มที่ โดยไม่ต้องคำนึงถึงเรื่องโลกหน้าหรือชีวิตในกาลข้างหน้า มีความสุขอยู่ในวันนี้ในชาตินี้เป็นพอ

แนวที่สอง อตถกถิลมตานุโยค เป็นการทรมาณตนให้ลำบาก โดยหวังว่าจะได้รับความสำเร็จ ความหลุดพ้นเพราะการทรมาณตนนั้นเป็นแนวทางขมขื่น คัดคนด้วยวิธีการอันก่อนขางจะหา รุกโหดร้าย โดยผู้ปฏิบัติหวังจะให้กิเลสของตนเบาบางลงแล้วความบริสุทธิ์ ความหลุดพ้นก็จะเกิดขึ้นแก่ตนหรือถูกหยิบยื่นมาให้

2.2 การตรัสรู้ธรรมของพระพุทธองค์

หลักฐานในพระสูตรที่กล่าวถึงทฤษฎี ความเชื่อถือของเจ้าลัทธิเหล่านั้น แสดงให้เราทราบว่าความคิดเกี่ยวกับเรื่องความเป็นสาเหตุย่อมแตกต่างกันออกไปเป็นหลายแนวแน่นอนที่เกี่ยวแนวความคิดของลัทธิเหล่านั้นบางลัทธิ พระพุทธองค์คงได้ทรงศึกษามาก่อนแล้ว แต่สมัยเมื่อยังทรงเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ ข้อที่ข้อเสียของลัทธิเหล่านั้นคงประจักษ์แก่พระทัยของพระองค์เอง เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกบรรพชาแล้ว ทรงศึกษาในสำนักของอาจารย์กาฬสกลามโกลกรและอุทกคามสรามบุตรจนจบลัทธิของท่านทั้งสอง แต่ไม่ทรง

¹วินย. 4/13/18

พอพระทัยจึงเสด็จหลีกไป ทรงใช้วิธีการตามสมัณนิยมคืออรรถกถิตมตามุโยค เพื่อให้สามารถค้นพบสัจธรรม แก่ใคร่ใด ทรงหันมาใช้วิธีการของพระองค์เองจึงได้ตรัสรู้ การตรัสรู้คือการค้นพบสัจธรรม

ปัญหาอาจเกิดขึ้นว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมอะไรแน่ บางท่านว่าตรัสรู้ อริยสัจ 4 บางท่านว่าตรัสรู้วิชา 3 เพราะตามประวัติในคืนตรัสรู้ ยามคนทรงบรรดอุปพเพนิวาสานุสสติญาณ ยามกลางทรงบรรดจตุปปาทญาณ ยามสุดท้ายทรงบรรดอัสวักขยญาณ อริยสัจ 4 ไม่มีชื่ออยู่ในญาณทั้งสามนั้นเลย อริยสัจ 4 ปรากฏขึ้นเมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ไปรคปัญจวัคคีย์ เมื่อเป็นเช่นนี้จะกล่าวว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้ อริยสัจ 4 ได้อย่างไร บางท่านก็ว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้ปฏิจจนุปบาท โดยถือเอาการที่พระพุทธเจ้าทรงมนสิการ ปฏิจจนุปบาทเมื่อแรกตรัสรู้เป็นข้ออ้าง คอปัญหาจึงกล่าว ความเห็นทั้ง 3 ทรรศนะถูกต้องด้วยกันทั้ง 3 เพียงแต่มองกันคนละแง่คือ ถ้ามองในแง่ธรรมอันเป็นองค์ประกอบของการตรัสรู้ก็ได้แก่วิชา 3 ถ้ามองในแง่วิธีการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการตรัสรู้ก็ได้แก่อริยสัจ 4 และถ้ามองในแง่ลักษณะของความรู้ที่ไร้ประหารหรือกำจัดอวิชชาให้สิ้นไปก็ได้แก่ปฏิจจนุปบาท ที่สำคัญที่สุดก็คือหลักธรรมทั้ง 3 มีความสอดคล้องสัมพันธ์กัน เป็นระบบอย่างแยกไม่ออก ผู้วิจัยเห็นว่าสามารถแสดงให้ทราบ ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของหลักธรรมทั้ง 3 นั้นได้ควยแผนผังข้างล่าง.-

(1) วิชา 3

อุปพเพนิวาสานุสสติญาณ จตุปปาทญาณ อัสวักขยญาณ

(2) อริยสัจ 4

(3) ปฏิจจนุปบาท

จากแผนผัง การรู้หมายเลข (1) เล็งไปยังการรู้หมายเลข (2) การรู้หมายเลข (2) เล็งไปยังการรู้หมายเลข (3) หรือย้อนกลับในแนวตรงข้ามก็ได้คือ การรู้หมายเลข (3) เล็งย้อนกลับไปยังการรู้หมายเลข (2) การรู้หมายเลข (2) เล็งย้อนกลับไปยังการรู้หมายเลข (1) ฉะนั้นจึงเป็นการสมเหตุสมผลที่กล่าวว่าพระพุทธเจ้า ตรีสรวิชชา 3 หรือตรีสรวิสัย 4 และ/หรือตรีสรปฏิบัติจสมุปบาท

จากการค้นพบสังขารธรรม พระองค์ได้นำมาว่าพุทธะสิ่งที่พระองค์ทรงค้นพบแล้ว นำมาสอนเรียกว่าพุทธธรรม ในการสอนธรรมนั้นพระองค์ทรงมีพุทธประสงค์ที่จะให้มนุษย์ ในฐานะเป็นสัตว์ประเสริฐ ได้รับประโยชน์ที่ควรจะได้ 3 ประการคือ

ทิฐุธรรมิกัตตะ ได้แก่ประโยชน์ในปัจจุบัน ในเดี๋ยวนี้ ในชาตินี้

สัมปรายิกัตตะ ประโยชน์ในอนาคต ในกาลข้างหน้า ในชาติหน้า

ปรหมัตตะ ประโยชน์สูงสุดคือนิพพาน

การสอนธรรมของพระพุทธองค์ดำเนินไปตามกลางทฤษฎีความเชื่อของเจ้าลัทธิต่าง ๆ แต่แนวการสอนของพระองค์และหลักธรรมของพระองค์ดำเนินไปตามสายกลาง ภาคปฏิบัติมิได้ของแหวะเข้าไปใกล้แนวทางสุดโต่งทั้งสอง คืออัสสติกถมนานุโยกและกามสุขลลิกถมนานุโยก ภาคทฤษฎีก็ได้เวียงสุดไปทางลัสสติกทฤษฎี อุกเนททฤษฎี หรือนิตถิกทฤษฎี อภิริยทฤษฎี และอเหตุกทฤษฎี ลัทธิเกียรติยั้ง 3 ลัทธิ ถูกปฏิเสธโดยพระพุทธองค์ด้วยหลักธรรม ปฏิจจสมุปบาท แต่วิธีการบางอย่างที่ทรงเห็นว่าไร้ได้ประโยชน์พระองค์ทรงยอมรับ ผู้วิจัยเห็นด้วยกับ อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ ที่ได้ตั้งข้อสังเกตส่วนตัวไว้ 3 ประการ¹ เกี่ยวกับแนวการสอนของพระพุทธองค์คือ

¹สุชีพ ปุญญานุภาพ, คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา, (โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506), หน้า 22 - 24.

1. ทรงสอนแบบปฏิวัติคือ เปลี่ยนคำใหม่เปลี่ยนความหมายใหม่ เช่น คำว่า "อัครตา" หมายถึงตัวยืนโรงท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง ทรงเปลี่ยนคำใหม่เป็น "อนัครตา" หมายถึง ไม่มีตัวยืนโรงท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง

2. ทรงสอนแบบปฏิรูปคือ คงคำเดิมไว้ แต่ทรงเปลี่ยนความหมายใหม่ เช่น เรื่องทศ 5 คงคำเดิมไว้ การบูชาไฟคงคำเดิมไว้ แต่ทรงเปลี่ยนความหมายของคำว่า ทศ 6 และการบูชาไฟเสียใหม่ ให้มีความหมายไปในทางที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตน และสังคม

3. ทรงสอนแบบตั้งหลักขึ้นใหม่ หมายความว่า เป็นการนำหลักธรรมที่ทรงค้นคิด ใต้เอง ออกมาเผยแพร่อีกเป็นกรการใช้หลักการของพระพุทธเจ้าเอง เช่น อัครกริยส์จ 4 ปลักปฏิจสมุปะบาท

จากขอ 2.1 เราทราบคร่าว ๆ แล้วว่า ความคิด เรื่องความเป็นสาเหตุของ ลัทธิต่าง ๆ ในอินเดีย ทั้งก่อนและร่วมสมัยพระพุทธองค์ มีความแตกต่างกันไปในแนวใด บ้าง ส่วนความคิดเรื่องความเป็นสาเหตุตามแนวพุทธธรรมได้ เกิดขึ้นพร้อมกับการตรัสรู้ของ พระพุทธองค์นั่นคือกฎปฏิจสมุปะบาท กฎปฏิจ สมุปะบาทนี้ถูกนำขึ้นมาพิจารณาแล้วซ้ำอีก หลังจากการตรัสรู้ของพระพุทธองค์

เกี่ยวกับหลักการหรือกฎปฏิจสมุปะบาท ผู้วิจัยมีความเชื่อว่ากฎปฏิจสมุปะบาทที่ว่า "อวิชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร เมื่ออวิชาดับสังขารก็ดับ ..." เป็นกฎเฉพาะ (Special Law) กฎเฉพาะนี้ใช้อธิบาย ปราภฏการณคือ มนุษย์หรือสัตว์ที่เป็นไปในภพ ภูมิต่าง ๆ ส่วนกฎปฏิจสมุปะบาทที่ว่า "เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มี ... เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ ก็ไม่มี ..." เป็นกฎทั่วไป (General Law) ซึ่งครอบคลุมปราภฏการณต่าง ๆ ใน เอกภพ รวมทั้งปราภฏการณคือ มนุษย์ (จะทราบในบทที่ 6) ฉะนั้นในบทที่ว่าด้วย สภาวะของปฏิจสมุปะบาท (บทที่ 3) กฎเฉพาะของปฏิจสมุปะบาท ผู้วิจัยหมายถึง

กฎที่ว่า "อริชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร ... อริชชาดับสังขารก็ดับ ..." และ
 กฎทั่วไปของปัจจุสมุปบาท ผู้วิจัยหมายถึงกฎที่ว่า "เมื่อสิ่งนี้มีสิ่งนี้ก็มี ... เมื่อ
 สิ่งนี้ดับสิ่งนี้ก็ดับ ..."

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย